

M U Z E U L B A N A T U L U I T I M I Ş O A R A

ANALELE BANATULUI

Serie nouă

ARHEOLOGIE
ISTORIE

XVIII
2010

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca, 2010

Colegiul de redacție:

Dan Leopold CIOBOTARU, *director al Muzeului Banatului*

Prof. dr. Florin DRAȘOVEAN, *redactor șef*

Zsuzsanna KOPECZNY, *secretar de redacție*

Lector dr. Ligia BOLDEA, Nicoleta DEMIAN-TOMA, Prof. dr. Vasile DUDAȘ, Conf. dr. Vasile RĂMNEANȚU, Prof. dr. John Michael O'SHEA (Michigan University, SUA), Prof. dr. Wolfram SCHIER (Freie Universität Berlin, Germania), Lector dr. Călin TIMOC, *membri*

Vigneta copertei: Wiliam Vastag

Analele Banatului, serie nouă, continuă publicațiile anterioare ale Muzeului Banatului din Timișoara:

Történelmi és Régészeti Értesítő, 1872–1918

Gemina, 1923

Analele Banatului, 1928–1931

Tibiscus, 1971–1979

Orice corespondență se va adresa
Muzeului Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Please send any mail to
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Tout correspondance sera envoyée à l'adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Richten Sie bitte jedwelche Korrepondenz an die Adresse:
Muzeul Banatului, Piața Huniade nr. 1, RO-300002 Timișoara,
e-mail: analelebanatului@yahoo.com

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.

ISSN 1221-678X

EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
e-mail: mega@edituramega.ro
www.edituramega.ro

CUPRINS ▪ SOMMAIRE ▪ INHALT ▪ CONTENTS

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE VECHĂ

ALEXANDRU SZENTMIKLOSI, SORIN TINCU	
Verbioara Discoveries in Hunedoara	11
VICTOR SAVA, MARIUS ARDELEANU	
Observații asupra unei achiziții a Complexului Muzeal Arad.....	23
<i>Observations Concerning an Acquisition of the Arad Museum</i>	28
DUMITRU PROTASE	
Castrul legiunii III Flavia de la Berzovia. Săpăturile arheologice din anii 1965–1968	33
<i>Das Lager der Legion IV Flavia von Berzovia. Die Ausgrabungen der Jahre 1965–1968</i>	43
ALEXANDRU FLUTUR	
Cărămizile ștampilate ale legiunii XIII Gemina de la Cenad și Sânnicolau Mare	63
<i>Stamped Bricks of Legio XIII Gemina at Cenad and Sânnicolau Mare</i>	66
RAOUL ȘEPTILICI	
Monete barbarizate de secolul al IV-lea din bronz din Banat în descoperiri izolate.....	69
<i>Fourth Century Bronze Barbarous coins from Banat (Isolated Finds)</i>	73
VASILE-BOGDAN DOMOCOȘ	
Bijuterii monetare la barbarii dintre Dacia și Pannonia.....	77
<i>Coin Jewelry at the Barbarians Between Dacia and Pannonia</i>	80
CORIOLAN HORAȚIU OPREANU	
Medalionul cu măști din tezaurul de la Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).	
Precizări iconografice și influențe culturale.....	81
<i>The „Masks” Medallion from the Hoard at Șimleul Silvaniei (Szilágysomlyó).</i>	
<i>Iconography and Cultural Influences</i>	91

ISTORIE MEDIE

DANIELA TĂNASE	
Despre artizanii metalelor în izvoare scrise din zorii Evului Mediu	115
<i>On the Metal Craftsmen According to Early Middle Age Written Sources</i>	121
LIGIA BOLDEA	
Un secol din evoluția unui domeniu feudal al Banatului de Câmpie: domeniul familiei nobile	
Danciu de Macedonia	123
<i>Un siècle de l'évolution d'un domaine féodal du Banat champêtre: les domaines de la famille noble</i>	
<i>Danciu de Macédonie</i>	134
ADRIAN MAGINA	
Un nobil sârb în Banatul secolului al XV-lea: Miloš Belmužević	135
<i>A Serbian Nobleman From XVth Century Banat: Miloš Belmužević</i>	142

LIVIA MAGINA	
Dreptul de târg și procesul de urbanizare. Cazul Felnac.....	143
<i>Market Right and Urbanization Process. Felnac Case</i>	148

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

DRAGOȘ-LUCIAN ȚIGĂU	
Studenti din Timișoara la școli și universități europene (1730–1850)	151
<i>Studenten aus Temeswar an europäischen Schulen und Universitäten (1730–1850)</i>	170
ZORAN MARCOV, CIPRIAN GLĂVAN	
Istoria familiei Nikolics redată într-un document din colecția Muzeului Banatului.....	173
<i>Die Geschichte Der Familie Nikolics In Einer Urkunde Aus Der Sammlung Des Banater Museums</i>	177
VASILE DUDAȘ	
O personalitate marcantă a Banatului. Lucian Georgevici (1875–1940)	185
<i>Une personnalité marquant du Banat. Lucian Georgevici (1875–1940)</i>	192
FELICIA ANETA OARCEA	
Dinamica știutorilor de carte în comitatul Arad la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX.....	193
<i>La dynamique des gens lettrés dans le comté d'Arad à la fin de XIXème siècle et au début du XXème</i>	204
RADU ARDELEAN	
Viziunea lui Atanasie Marian Marienescu asupra istoriei vechi a românilor	205
<i>The Visions of Atanasie Marian Marienescu Upon the Old History of the Romanian People</i>	226
NICOLETA TOMA-DEMIAN	
Augustin Weber (1833–1909)	227
<i>Augustin Weber (1833–1909)</i>	235
IONELA MOSCOVICI	
Banatul în așteptarea păcii. Premisele unei misiuni franceze	241
<i>Le Banat en attendant la paix, le prémices d'une mission française</i>	250
ADRIAN DEHELEANU	
Dotarea aeronauticii române în perioada interbelică.....	251
<i>Die Ausstattung der rumänischen Aeronautik während der Zwischenkriegszeit</i>	257
VASILE RĂMNEANȚU	
Activitatea Primăriei Timișoara în anul 1933.....	259
<i>The Main Activities Developed by the Townhall of the Municipality of Timișoara in 1933</i>	273
DUMITRU TOMONI	
Adunările generale ale regionalei „Astra Bănățeană” (1937–1948)	275
<i>Les réunions générales de la régionale « Astra Bănățeană » (1937–1948)</i>	283
SÎNZIANA PREDĂ	
A doua conflagrație mondială, între document scris și memorial	285
<i>The Second World War Between Written and Memorial Document</i>	289
RADU PĂIUȘAN	
Activitatea Uniunii Patrioților în Banat în anul 1944	291
<i>Die Tätigkeit des Patriotenverbands in Banat im Jahre 1944</i>	301

ANTONIO FAUR	
Organizațiile Partidului Național Țărănesc-Maniu din Bihor (1944–1946)	303
<i>The Organizations of Maniu's National Peasants' Party in Bihor (1944–1946)</i>	325
EUSEBIU NARAI	
Situația financiar-bancară în județul Severin (1944–1948)	327
<i>La situation financière-bancaire dans le département de Severin (1944–1948)</i>	344
CEZAR STANCIU	
Jivkov și Dej între prietenie și interese. Relațiile româno-bulgare după al doilea război mondial (1948–1964)	345
<i>Jivkov and Dej Between Friendship and Interest. The Romanian-Bulgarian Relations in the Aftermath of World War II (1948–1964)</i>	352
MIODRAG MILIN	
Sârbii din România sub imperiul „limbii de lemn” de la „Iuda” Tito și „Genialul” Stalin spre jaloanele comunismului autohton	355
<i>The Serbs in Romania Under the Rule of “Wooden Language” from “Yuda” Tito and Stalin “The Genius” to the Regulations of Domestic Communism</i>	360

ISTORIA CULTURII, MUZEOLOGIE, ISTORIOGRAFIE CATALOAGE, VARIA

HEDY M-KISS	
Antimise – analiză iconografică	367
<i>Antimensia – Iconographic Analyses</i>	371

RECENZII

CĂLIN TIMOC, Dorel Bondoc, Cioroiul Nou, Craiova, 2010, 199 p.	381
LAJOS KAKUCS, Hedy M-Kiss, Textile istorice din colecția Muzeului Banatului Timișoara, secolele XVIII–XIX, Timișoara, 2009	382
ABREVIERI BIBLIOGRAFICE.....	387

UN SECOL DIN EVOLUȚIA UNUI DOMENIU FEUDAL AL BANATULUI DE CÂMPIE: DOMENIUL FAMILIEI NOBILE DANCIU DE MACEDONIA

Ligia Boldea*

Cuvinte cheie: *Banat, Danciu de Macedonia, domeniu feudal, tranzacție funciară*

Mots-clés: *Banat, Danciu de Macedonia, domaine féodal, transaction foncière*

Constituirea, structura și evoluția unui domeniu feudal din câmpia bănățeană se dorește a fi o tentativă de a completa ansamblul structurilor feudale domeniiale bănățene, mai bine conturate în zona înaltă, acolo unde regăsim deja puse în evidență stăpânirile nobililor români bănățeni. Incursiunea noastră istoriografică presupune dintru început o necesară diferențiere între evoluția sistemului funciar bănățean în zona montană și piemontană, circumscrisă în linii mari Banatului de Severin (cu ale sale opt districte privilegiate), și realitățile regăsite documentar în zonele de deal și câmpie, ce au găzduit restul comitatelor bănățene (Timiș, Caraș, Cuvin, Torontal, cu extensie spre Arad și Cenad). O primă observație învederează faptul că, pentru ambele spații de locuire, debutul secolului al XIV-lea marchează, din punct de vedere istoriografic, momentul din care reconstituirea domeniilor regale, nobiliare, urbane sau ale cetăților încep să fie realizabile. Dintr-o altă perspectivă însă, disjuncțiile devin necesare, pornind de la realitățile ce transpar din întreaga informație documentară; bunăoară, Banatul montan și piemontan a reprezentat, în întreg evul mediu, atât o zonă de locuire predominant românească, cât și spațiul în care s-a dezvoltat ansamblul stăpânirilor funciare ale familiilor nobile române, întărite ca atare prin diplomele de nouă danie ce au proliferat de la mijlocul secolului al XIV-lea, și pe care le regăsim, într-o spectaculoasă continuitate, aproape în aceleași limite la mijlocul secolului al XVII-lea, când Banatul de Lugoj-Caransebeș va fi cedat otomanilor. Zonă înaltă, colinară sau alpină, ea a fost prea puțin atractivă economic elementelor alogene, cu atât mai mult cu cât vulnerabilitatea

ei determinată de condiția de frontieră sudică a regatului maghiar, ce a expus-o prea frecventelor atacuri generate, pe de-o parte, de politica ofensivă a Angevinilor în secolul al XIV-lea, pe de altă parte, de avansul otoman dinspre Balcani, a presupus un permanent efort material, uman și militar ce a adus suficiente prejudicii locuitorilor săi – stăpâni și supuși.

În același timp, Banatul de câmpie, cu ale sale comitate, a constituit terenul propice pentru proliferarea domeniilor alogene maghiare, dar și a altor coloniști sau „oaspeți” de altă origine, ce a dus la contracararea formelor patrimoniale de stăpânire românească și la deplasarea probabilă a unei părți a populației românești dinspre câmpie înspre zonele înalte, mai ferite, ale Banatului¹. A fost o zonă deschisă donațiilor regale, fie de moșii, fie de districte întregi, către o serie de familii nobile alogene sau de demnitari ai regatului, un peisaj patrimonial diferit față de cel al Banatului de deal și de munte, nu doar prin apartenența sa etnică, ci și prin dinamica în timp și spațiu a componentei și consistenței domeniilor nobiliare constituite aici. Fără a fi spectaculoase ca întindere și ca potențial economic, stăpânirile patrimoniale ale nobililor români din districtele privilegiate ale Banatului de Severin s-au caracterizat, mai degrabă, prin omogenitatea și durabilitatea lor în timp, fiind concentrate în depresiunile intramontane, situate pe cursul Timișului Superior, al Bistrei, Cernei și Nerei (este vorba de depresiunile Caransebeș-Mehadica și Almăj)², cu prea puține debușee spre exterior.

¹ Viorel Achim, *Românii din regatul medieval ungar și dijmele bisericești*. Pe marginea unui document din *Acta Romanorum Pontificum, Banatica*, 14 (1996), 11.

² Ligia Boldea, *Nobilimea românească din Banat în secolele XIV–XVI (origine, statut, studiu genealogic)*, Reșița (2002), 160–161.

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: ligiaboldea@yahoo.com.

În zona de câmpie însă asistăm la o mult mai mare dispersie a structurilor domeniiale, ce transcend deseori limitele unui comitat, fiind în același timp oarecum fluctuante prin dependența față de donația regală, prin mai desele practici de vânzare-cumpărare, zalogire, înstrăinare sau chiar prin abandonarea lor; cazul relevant este cel al puternicei familii Himfi de Remetea-Ersig care, dăruiată începând cu anul 1320 cu stăpâniri în comitatele Caraș și Timiș, și-a constituit un domeniu impresionant în zonă pentru ca la mijlocul secolului al XV-lea să părăsească Banatul, stabilindu-se definitiv pe domeniile sale din vestul Ungariei, ca urmare a devastării posesiunilor lor de către atacurile otomane și a fenomenului de stingere a neamului³.

Investigația noastră se va îndrepta spre un asemenea domeniu feudal din Banatul de câmpie – cel al nobililor din Macedonia, cu intenția de a contura prototipul unei familii și al patrimoniului ei funciar sensibil diferit față de realitățile din Banatul de deal și de munte. Pe baza documentației ce ne-a stat la dispoziție am încercat să reconstituim modalitățile în care s-a structurat domeniul familiei Danciu de Macedonia, dimensiunile sale, tendințele evolutive precum și diversele probleme ce au ținut de aspecte legate de dinamica patrimonială rezultată prin coliziunea sferelor de interes funciar ale mai multor familii nobile.

În zilele noastre regăsim așezarea Macedonia în cadrul administrativ-teritorial al județului Timiș, la cca 30 km de Timișoara și la NE de Deta, ca parte componentă a orașului Ciacova (alături de localitățile Petroman, Obad și Cebza). Din punct de vedere geografic, Macedonia se situează în câmpia Timișului, parte a Câmpiei Panonice, o câmpie joasă, de subzistență, cu o altitudine de 80–90 m, o suprafață întinsă de divagare, cu aspect de luncă brăzdată de numeroase alpii părăsite. Amplasarea sa în zona luncilor dintre râurile Timișul Nou și Timișul Vechi, cursuri cu tendințe de înmlăștinare, a expus localitatea inundațiilor, mai ales înainte de lucrările de regularizare executate în zonă.

În evul mediu așezarea Macedonia, regăsită documentar în stăpânirea familiei Danciu, a fost integrată comitatului Timiș, fiind plasată în imediata apropiere a cetății regale a Ciacovei, cetate donată în anii 1394–1395 familiei nobiliare *Chaak*⁴. Importanța sa pare să fi crescut pe parcursul secolului al XIV-lea, fapt legat în mod intrinsec de sporirea prestigiului familiei stăpânitoare,

astfel încât în preajma anului 1400 documentele pomenesc existența în cadrul ei a unei fortificații (*castellum, fortalitium*)⁵, pentru ca în jurul anului 1422 să regăsim în documente calitatea sa de *oppidum*⁶. Prima atestare documentară a localității datează din deceniul al 4-lea al secolului XIV, fiind vorba despre înscrierea parohiei Macedonia în lista de dijme papale strânse între anii 1333–1335 în Banat din ordinul papei Ioan XXII⁷. Denumirea sa poate fi doar cu mare relativitate și ipotetic atribuită ca rezultat al deplasării unei populații slave macedonene de la sud de Dunăre în Banat în secolele XIII–XIV. Cert este că din prima jumătate a secolului al XIV-lea ea apare în stăpânirea familiei Danciu, primul document edificator cunoscut nouă fiind emis în 23 martie 1344⁸, cu referire la un proces dintre comitele de Caraș, magistrul Posa de *Zeer* și un *Doncs* de Macedonia. Două întrebări se impun a fi formulate: una legată de originea familiei Danciu (regăsită în documente în formele *Dancs, Doncs, Danch, Donch*), cealaltă de momentul și modul în care această familie a dobândit stăpânirea asupra posesiunii Macedonia, constituită în timp ca nucleu al ansamblului lor domenal. În ceea ce privește originea etnică, considerăm ca neîntemeiată atribuirea apartenenței familiei Danciu la feudalitatea românească, a cărei identitate social-economică începe să fie relevantă documentar la jumătatea secolului al XIV-lea⁹; este adevărat că, în câteva rânduri, nobilii Danciu de Macedonia apar în documente alături de nobili români bănățeni, dar contextul în care acest fapt este înregistrat este cel al implicării lor într-o serie de campanii militare la sfârșitul secolului al XIV-lea și în prima jumătate a secolului al XV-lea, campanii ce au solicitat în repetate rânduri întregul efort militar al zonei¹⁰. Mult mai reală ni se pare încadrarea acestor nobili

⁵ Ortvy Tivadar (ed.), Pesty Frigyes, *Oklevelek. Temes vármegye és Temesvárváros történetéhez*, I, Pozsony (1896), 301 (în continuare *Oklevelek-Temes*).

⁶ Lukcsics Pál, *XV századi pápák oklevelei*, I, Budapesta (1931), 121.

⁷ Marius Bizerea, Flavius Bizerea, Așezările din Banat consemnate în registrele diplomelor papale din anii 1332–1337. *SIB*, V (1978), 19; Petru Iambor, Contribuții documentare privind unele așezări românești din vestul țării la începutul feudalismului. *ActaMN*, XVII (1980), 172; D. Țicu, *Geografia ecleziastică a Banatului medieval*, Cluj-Napoca (2007), 188.

⁸ Magyar Országos Levéltár (Arhiva Națională Maghiară) (MOL), Diplomatikai Levéltár (DL) 91343.

⁹ Una din primele asemenea aserțiuni îi aparține lui Ioan Cavaler de Pușcariu în *Date istorice privitoare la familie nobile române*, I, Sibiu (1892), 130 și 132.

¹⁰ L. Boldea, Veleități și oportunități ale nobilimii bănățene în vremea lui Sigismund de Luxemburg. *Banatica*, 18 (2008), 205–206.

³ Cosmin Popa-Gorjanu, Despre *familiares* și *familiaritas* în cazul familiei Himfi. *Apulum*, XLIV (2007), 366.

⁴ Dumitru Țicu, *Cetăți medievale din Banat (Medieval fortifications in Banat)*, Timișoara (2009), 42–44.

în rândul familiilor de origine maghiară donate cu moșii în zona de câmpie a Banatului, cel mai probabil odată cu epoca Angevinilor, domnia lui Carol Robert (1308–1342) fiind, de altfel, recunoscută, cel puțin la începuturile ei, ca fiind extrem de darnică în recompense funciare către elementele militare sau nobiliare ce au susținut urcarea dinastiei de Anjou pe tronul Ungariei. De la jumătatea secolului al XV-lea s-a produs o anumită separare între principalele ramuri ale familiei, fără a ne fi cunoscut actul prin care să se fi recurs la o partajare a patrimoniului lor funciar; de acum înainte documentele menționează ramura Dancs de Macedonia (rămasă pe domeniul familial din Macedonia) și ramura Peterfi de Macedonia (ce pare să se fi deplasat pe posesiunile lor din comitatul Torontal)¹¹. Anexăm pentru consultare tabelul genealogic întocmit de Engel Pál în lucrarea dedicată genealogiilor familiilor nobile maghiare din regatul ungar medieval.

Potrivit lui Csánki Dezső, familia Danciu a avut în stăpânire la Macedonia și Sculia (*Szkulya, Oszkola*) mai mult de 10 posesiuni¹² însă, pe măsura scurgerii timpului, documentele dovedesc existența unui patrimoniu ce s-a extins în aproape toate comitatele bănățene, mai puțin în districtele privilegiate din zona înaltă a Banatului, un exemplu extrem de interesant prin prisma evoluției structurilor domeniiale bănățene în epoca medievală, ce ne-a determinat să încercăm să reconstituim modalitățile prin care acest patrimoniu a fost dobândit, fluctuațiile sale sau diversele problematice generate de conflictele de interese ce au survenit între familia Danciu și alte familii nobile bănățene. Fără îndoială însă că centrul de greutate al patrimoniului lor funciar s-a situat în comitatul Timiș, în așezarea Macedonia, ce a dat și patronimicul familial.

În acest spațiu Dancsfieștii s-au învecinat cu familii cel puțin la fel de prospere și influente, realitate ce a atras după sine un întreg câmp de relaționare specific spectrului social feudal, respectiv: conflicte de stăpânire, înfrățiri pe moșie, tranzacții funciare sau financiare, inclusiv înrudiri. Una dintre cele mai înstărite familii ale cărei posesiuni s-au situat în imediata vecinătate a stăpânilor familiei Danciu a fost familia Doczy (*Doocz*), cu posesiuni la est de Macedonia, la Sculia și Folea, în

localitățile *Iktar, Lukasovacz, Recaș și Sasvar*, apoi la nord și nord-vest de Timișoara (într-un număr mai mare) și în comitatul Arad, unde se afla reședința lor principală la *Zadorlak*¹³. Revelator pentru modul în care a evoluat această relație de vecinătate este faptul că în a doua jumătate a secolului al XV-lea, în 1466, între doi dintre membrii familiilor Danciu și Doczy s-a încheiat o înfrățire spirituală și pe moșie, astfel încât Ladislau Doczy, ban al Severinului între anii 1459–1460¹⁴, a dobândit jumătate din părțile de posesiune ale lui Nicolae Danciu din Macedonia, Sculia și Recaș.

Tot în vecinătatea domeniului familiei Danciu, însă pe linia hotarului dintre comitatele Timiș și Caraș, de-a lungul Bârzavei (în zona localităților Sipet, Folea, Sculia și Voiteg) s-au situat stăpânirile lui *Majos de Plebarthid* sau *Oszlar*, originar după câte se pare din comitatul Bihor¹⁵.

În aceeași zonă limitrofă dintre cele două comitate posesiunile Dancsfieștilor s-au învecinat cu alte două nuclee familiale ce își aveau parte însemnată a stăpânilor în comitatul Caraș, a fost vorba de puternica și înstărita familie Himfi de Remetea-Ersig și de familia nobililor Chep de Gherteniș, vecinătăți trădate în câteva rânduri de o serie de fricțiuni motivate de inerente încălcări ale dreptului de stăpânire de către una dintre părți. De altfel, se poate afirma cu deplin temei că prezența familiei Himfi în Banat a fost marcată de numeroase episoade de abuzuri și încălcări ale dreptului patrimonial, ceea ce i-a creat multiple adversități din partea altor familii nobile și, mai ales, din partea comunității cneziale românești, cea dintâi prejudiciată de procesul de deposedări funciare ce a îmbrăcat caracterul unui fenomen în întreaga zonă¹⁶. În egală măsură, nobilii Chep de Gherteniș prezintă (la cumpăna dintre secolele XIV–XV) prototipul uneia dintre cele mai conflictuale familii din spațiul bănățean, evoluția sa fiind punctată de nenumărate litigii ce au degenerat în violențe fizice, surprinzând atât frecvența lor, cât și virulența cu care s-au derulat¹⁷.

Vecinătatea dintre două domenii nobiliare a determinat, în egală măsură, și stabilirea unor relații familiale ce s-au circumscris unui anumit

¹¹ Engel Pál, *Középkori Magyar Genealógia*, variantă pe CD, sv. Macedoniái (în continuare Engel, *Genealógia*); Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, I, Budapesta (1896), 82.

¹² Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, II, Budapesta (1894), 7–8.

¹³ *Ibidem*, p. 8; Lendvai M., *op. cit.*, 44.

¹⁴ Costin Feneșan, Domeniul cetății Timișoara până la 1552. *RI*, tom VIII, nr. 7–8 (1997), 522.

¹⁵ Csánki D., *op. cit.*, 8.

¹⁶ Martin Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary*, London (2000), 97 și 115.

¹⁷ L. Boldea, Probleme ale sistemului patrimonial bănățean. Donații regale de secol XIV și consecințele lor sociale, *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani* (coord. S. Andea, I. A. Pop), Cluj-Napoca (2009), 83–100.

tipar regăsit cu ușurință în întreaga perioadă medievală la nivelul structurilor sociale superioare. Endogamia, privită din perspectiva relațiilor matrimoniale încheiate aproape exclusiv între membrii clasei nobiliare, a ajuns să fie regula dominantă în majoritatea cazurilor pentru simplul motiv că, prin practicarea ei, s-a menținut închis cercul elitelor sociale. Pot fi detectate cel puțin trei forme de manifestare ale acesteia: „căsătoriile-gemene” (în cadrul cărora sora mirelui se căsătorește cu fratele miresei), căsătoriile repetate între două familii și căsătoriile între membrii aceleiași familii¹⁸. În ceea ce privește cazul familiei Danciu de Macedonia știm cu certitudine că ea a practicat la un moment dat „căsătoria-geamănă” cu familia Himfi, un Andrei Danciu de Macedonia fiind căsătorit cu Caterina Himfi cam în aceeași perioadă în care verișoara sa după tată, Caterina Danciu a fost căsătorită cu Ștefan Himfi de Remetea, verișorul Caterinei Himfi¹⁹. Din păcate, în loc să strângă și să netezească legăturile interfamiliale, această înrudire a generat către mijlocul secolului al XV-lea un șir de acțiuni judiciare ce au atras după sine chiar pronunțarea interdictului ecleziastic de către arhidiaconul de Timiș împotriva uneia dintre părți²⁰.

Tot din *Genealógia* lui Engel Pál se constată că la a patra generație alți membri ai familiei Danciu, ramura Peterfi, s-au înrudit cu femei din familiile Posa de Zeer (extrem de influentă în comitatul Arad) și Telegdi²¹.

Tentativa de reconstituire a patrimoniului funciar al familiei Danciu de Macedonia ne conduce către o realitate sensibil diferită față de sistemul stăpânirii domeniile existente în Banatul înalt, de deal și de munte. Ceea ce ne atrage atenția este marea dispersare a posesiunilor familiale în nu mai puțin de opt comitate – Arad, Caraș, Cuvin, Cenad, Timiș, Torontal din Banatul medieval, plus Tolna și Baranya din afara spațiului bănățean (în sud-estul Ungariei, pe malul stâng al Dunării), o realitate extrem de interesantă, ce induce la rândul ei alte observații inerente. De exemplu, ne este greu de stabilit din punct de vedere documentar modalitatea în care mare parte din aceste stăpâniri au fost dobândite. Doar în două cazuri avem dovada certificată documentar a unor donații regale (1366

și 1397), restul stăpânirilor fiind pomenite în contextul unor zalogiri, moșteniri, drept de folosință, ocupări forțate, conflicte patrimoniale, tentative de înstrăinare sau înfrățiri pe moșie – o imagine sugestivă a diverselor practici patrimoniale ce au caracterizat stăpânirea funciară a elitelor sociale medievale. Însă tocmai această mare varietate de procedee uzitate de membrii familiei atrage atenția asupra altui aspect – cel al mobilității și consistenței reale în timp a domeniului familial. Căci, pe lângă moșiile întregi semnate, în stăpânirea familiei Danciu au ajuns și numeroase predii sau părți de posesiune, ceea ce reduce cantitativ extensia domeniului său feudal. Apoi, ne întrebăm cât timp anume și ce cantitate din acest ansamblu funciar a fost menținută, existând cazuri concrete în care familia a exercitat doar o stăpânire temporară asupra unor moșii.

Analiza problematizată a documentației care ne este accesibilă clarifică în bună măsură o seamă de aspecte importante ale mutațiilor ce au survenit în structura domeniilor ce aparținut familiei pe parcursul secolelor XIV–XV. Am atrage atenția asupra unui anume tipar evolutiv pe care l-am regăsit și în cazul domeniilor învecinate ale Himfiștilor sau ale familiei Chep de Ghertenis, situate la confluența dintre Banatul montan și cel de câmpie. Este vorba despre faptul că, în toate aceste cazuri, secolul al XIV-lea a fost o perioadă de acumulare funciară, declanșată odată cu donația regală și așezarea familiei în zonă și continuată prin varii modalități de extindere a stăpânirilor de pământ, ce au respectat sau au forțat uneori procedurile și legile în vigoare. Cursul ascendent continuă și în primele decenii ale secolului următor pentru ca, de la jumătatea acestuia, să asistăm la un lent proces de destructurare a patrimoniului funciar, cauzat de mai mulți factori, dintre care credem că au prevalat dese atacuri otomane ce au devastat posesiunile din zona de câmpie, mai dificil de apărat, cât și un anumit spor demografic negativ sau o serie de probleme de natură materială ce au atras după ele tendințe de înstrăinare a unor posesiuni sau chiar pierderea acestora. Prin contrapunere am putea menționa că un asemenea ciclu evolutiv este mai rar regăsit în spațiul districtelor privilegiate montane și piemontane, unde domeniile nobililor români bănățeni s-au consolidat pe parcursul veacului al XV-lea, posesorii lor începând să dobândească, din a doua jumătate a secolului și la începutul celui următor, o serie de demnități în plan local, semn al unei anumite poziții privilegiate, recunoscute și recompensate ca atare de regalitate.

¹⁸ Fügedi Erik, *A 15 századi magyar arisztokrácia mobilitása*, Budapesta (1970), 209–210.

¹⁹ Vezi tabele genealogice din varianta pe CD a lucrării lui Engel, *Genealógia*, sv. Macedóniai și Him rokonsága 2. tábla: Himfi.

²⁰ Vezi Adrian Magina, *Albertus Archidiaconus Themesiensis*. Între cele temporale și cele spirituale. *AnB* (S.N.), Arheologie-Istorie, XVI (2008), 155–170.

²¹ Engel, *Genealógia*, sv. Macedóniai.

În mod surprinzător, ne lipsește informația documentară care să consemneze momentul și modalitatea prin care familia Danciu a intrat în stăpânirea principalei sale moșii – Macedonia (*Machadonia, Maczedonia*) din comitatul Timiș. Prima atestare documentară îl pomenește deja în 23 martie 1344²² pe un *Doncs* de Macedonia aflat în litigiu cu comitele de Caraș, magistrul Posa de *Zeer*. În mod evident, stăpânirea asupra acestei posesiuni a fost dobândită anterior, îndrăznim să avansăm opinia că a fost vorba de o donație din parte regalității angevine din primele decenii ale secolului al XIV-lea. Așezarea mai este pomenită explicit în jurul anului 1410, când bărbatul ales (*egregi vir*) Nicolae, fiul răposatului Petru *Dancs*, adresează din Macedonia o scrisoare surorii sale Caterina, soția lui Ștefan Himfi de Remetea, prin care îi solicită material lemnos pentru consolidarea castelului său (*pro reformatione castelli seu fortalicijii*)²³. Mai apare relativ târziu, în 1466, când o parte din dreptul de stăpânire asupra ei a fost cedat lui Ladislau Doczy, situație asupra căreia vom reveni la momentul potrivit. În ceea ce privește așezarea Sculia (*Oszkola*) din comitatul Timiș, înclinăm să credem că familia Danciu a exercitat asupra ei o stăpânire parțială și temporară²⁴, fiind disputată după câte se pare cu familia vecină a nobililor Doczy, fapt relevat în același moment 1466.

Mult mai clare sunt informațiile legate de cele două donații regale cunoscute nouă, de care au beneficiat primele două generații ale familiei. Astfel, în 23 decembrie 1366²⁵ magistrii *Dancs*, Petru și Ioan de Macedonia, frați după tată, sunt donați de Ludovic I cu pământul pustiu *Vida* (*Vidaegyhaza*) din comitatul Cuvin, în 15 februarie 1367²⁶ Capitlul din Arad confirmând punerea în stăpânire a donatarilor. Înstăpânirea celor trei nobili asupra acestei moșii nu s-a desfășurat fără probleme căci, câțiva ani mai târziu, în 30 septembrie 1370²⁷, Capitlul din Cenad raportează regelui că a interzis nobililor Danciu dreptul de folosire a posesiunii *Vida* deoarece asupra sa ar fi emis pretenții Capitlul din Titel, cu care familia va ajunge să se judece în 1371²⁸. Confruntarea juridică dintre dreptul de stăpânire acordat prin donație regală și prezumtivul drept al unui capitlu s-a tranșat

²² Dl. 91343.

²³ *Oklevelek-Temes*, 301; D. Țeicu, *Cetăți medievale...*, 93.

²⁴ Csánki Dezső pomenește așezarea atât în stăpânirea familiei Danciu, cât și a vecinilor lor Doczy. Vezi Csánki D., *op. cit.*, 7–8.

²⁵ Dl. 43172.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Dl. 91776.

în 21 decembrie 1373²⁹ în favoarea nobililor din Macedonia, sentința rămânând definitivă.

De aprecierea regală s-au bucurat și fiii celor donați în 1366, este vorba de Simon, fiul lui *Dancs*, Andrei, fiul lui Ioan și Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia, cu atât mai mult cu cât cei trei s-au distins atât în bătălia de la Nicopole din 1396, cât și în alte campanii regale din Serbia și Bulgaria. Pentru credincioasele lor servicii militare ei au fost donați în anul 1397³⁰ de către Sigismund de Luxemburg cu posesiunile *Vasas* din comitatul Tolna și *Bozsok* din comitatul Baranya, ce au fost confiscate infidelului Nicolae *Ianch*, fiul lui *Iconis*, care s-a implicat în aceste conflicte de partea regelui Bosniei. Știm din informații ulterioare că familia (sau cel puțin o ramură a ei – *Dancs*) nu numai că și-a păstrat dreptul de stăpânire în comitatul Tolna, dar l-a și consolidat prin obținerea (în condiții care nu ne sunt cunoscute) a altor posesiuni, asupra cărora vom reveni în contextul adecvat.

Deloc surprinzător pentru dinamica stăpânirilor funciare feudale, *Dancs*fiștii au obținut o serie de posesiuni în comitatul Cuvin în urma unor acțiuni judiciare desfășurate între anii 1411–1412. Astfel, în 1411³¹ palatinul Ungariei, Nicolae Gara, solicită Capitlului din Cenad să cerceteze pricina ivită între Ioan, fiul lui Ștefan, George, fiul lui Ladislau și Petru, fiul lui Mihail de *Ithebew* (în calitate de pârâși) împotriva lui Andrei, Nicoale și Simon de Macedonia (ca pârâți), fapt ce presupunea cercetarea actelor doveditoare într-o chestiune ce se va dovedi a fi patrimonială. După o serie de amânări, timp în care pârâții au trebuit să plătească 16 mărci duble pârâșilor și 9 mărci scaunului de judecată, în 1412³² familia Danciu obține totuși câștig de cauză și dreptul de stăpânire asupra posesiunilor *Denkefalva*, *Szokefalva*, cele două *Perjes* și *Kiralytara* din comitatul Cuvin.

Altă modalitate de sporire a patrimoniului funciar regăsită în cazul acestei familii a fost aceea a asocierii cu altă familie nobilă (de regulă, din proxima vecinătate), fie sub forma unor alianțe matrimoniale, fie a înfrățirilor pe moșie. Am amintit anterior faptul că între noblii Danciu de Macedonia și vecinii lor de la răsărit, Himfiștii de Remetea-Ersig, s-a stabilit o dublă relație de familie printr-o căsătorie încrucișată, fapt ce a generat la un moment dat anumite probleme derivate din dreptul de moștenire al femeilor. Știm astăzi că în

²⁹ Dl. 43172.

³⁰ Fejér Georgius, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, XI/2, Buda (1829–1844), 478.

³¹ *Oklevelek-Temes*, 454.

³² Csánki D., *op. cit.*, 122.

anii 1377–1378³³ și 1389³⁴ familia Himfi a trecut printr-o serie de acțiuni de partajare a marelui lor domeniu bănățean în urma dispariției creatorilor săi, în primul rând banul Benedict Himfi, precum și frații săi, Petru și Nicolae, cei care au format împreună „un bloc puternic, unit în interese și solidar în apărarea lor”³⁵. Pe fundalul acestor dispute, în 13 iunie 1387³⁶, Sigismund de Luxemburg se adresează Capitlului din Cenad cerându-i să soluționeze problema intervenită între ramura masculină a familiei, reprezentată de nepoții lui Benedict Himfi (Basilus, Benedict, Cirinus și Nabor) și cea feminină, ce le-a cuprins pe nobila doamnă Elena, văduva lui Nicolae (fratele lui Benedict) și pe ficele sale, Caterina și Margareta, ale căror interese au fost susținute în fața scaunului de judecată de Andrei, fiul lui Ladislau (Ioan) de Macedonia, soțul Caterinei Himfi. Din ceea ce trădează documentele se poate presupune că în cadrul partajării numeroaselor posesiuni, urmașii pe linie masculină ai familiei au încercat să eludeze drepturile femeilor, care și le solicită în instanță; a fost vorba de dota și darurile de nuntă ale văduvei și *quarta puellaris* pentru cele două fice. Regele recomandă forului de judecată să respecte atât dreptul de stăpânire al moștenitorilor, cât și solicitările îndreptățite la petentelor, iar dacă va exista o împotrivire, ea să fie soluționată în fața scaunului de judecată al regelui. Cum documentele nu mai semnalează alte acțiuni judiciare, se poate presupune că înțelegerea a fost respectată și a mulțumit ambele părți. Numai că peste câțiva ani s-a ajuns la o acțiune similară între urmașele lui Nicolae Himfi, menționate anterior, și cealaltă ramură masculină a familiei, reprezentată de Ștefan de Remetea, fiul lui Petru Himfi, căsătorit la rândul lui cu o membră a familiei Danciu, Caterina, verișoara după tată a lui Andrei de Macedonia. În 17 august 1391³⁷ Capitlul din Arad adeverește faptul că s-a ajuns la o înțelegere între Ștefan de Remetea și mătușa și verișoarele sale, reprezentate de același Andrei de Macedonia, prin care nobilul Himfi își păstra posesiunile sale din comitatul Caraș, angajându-se în același timp să cedeze moștenitoarelor o parte din posesiunea

Moyafalva, împreună cu o moară în contul obligațiilor ce îi reveneau. Deși, pe moment, procedurile judiciare au soluționat aparent problemele succesoriale, patru decenii mai târziu ele se vor reactualiza între urmașii părților implicate, generând un complicat șir de procese care s-au derulat pe parcursul anilor 1433–1435³⁸. Pe de-o parte, fiii lui Ștefan de Remetea și ai Caterinei Danciu au încercat să recupereze dota și darurile de nuntă ale răposatei lor mătuși, Caterina Himfi, căsătorită cu Andrei Danciu de Macedonia, judecându-se cu reprezentanții intereselor familiei din Macedonia, respectiv cu Dancs, fiul lui Simon (văr cu răposatul Andrei Danciu). Pe de-altă parte, aceiași descendenți ai familiei Himfi s-au judecat cu bărbatul ales Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia și cu fiul acestuia, Nicolae, în dispută fiind, după câte se poate presupune (pentru că documentele nu specifică în acest caz) dota și darurile de nuntă ale mamei lor, Caterina Danciu³⁹. Semnificativă, pentru virulența cu care părțile și-au apărat interesele, este sentința dată de instanța ecleziastică a arhidiaconatului de Timiș, prin persoana arhidiaconului Albertus, care impune interdictul ecleziastic asupra lui Nicolae Danciu de Macedonia și a iobagilor săi până când părțile se vor reconcilia.

În ceea ce privește procedura înfrățirii pe moșie o regăsim pusă în aplicare în anul 1466, când Nicolae, fiul lui Danciu de Macedonia se înfrățeste spiritual și pe moșie cu Ladislau Doczy, acțiune ce va avea ca efect preluarea de către nobilul Doczy a jumătate din părțile de posesiune ale lui Nicolae Danciu de pe moșiile Macedonia, Sculia și Recaș⁴⁰. După cum vom vedea în rândurile următoare, nu a fost vorba despre un gest de bunăvoință, ci de o încercare disperată de a salva măcar o parte din stăpânirile lui Nicolae Danciu, ajuns într-o situație critică din motive necunoscute nouă.

În spiritul stăpânirii temporare și al conflictelor interdomeniale care au caracterizat o bună parte a evoluției sistemului patrimonial bănățean în evul mediu, îi regăsim pe nobilii de Macedonia exercitându-și dreptul de folosință sau forțând impunerea acestui drept asupra unor domenii învecinate. Astfel, dintr-o scrisoare a regelui Ludovic I adresată lui Benedict Himfi și emisă în jurul anului 1372⁴¹ din *Wirthus*, unul din locurile sale de vânătoare, situat (după părerea lui Fekete Nagy Antal)

³³ DIR, C, *Transilvania*, XIV, București (1951), 571.

³⁴ Pesty Frigyes, *Krassó vármegyé története*, III, Budapesta (1883), 185 (în continuare Pesty, *Krassó*).

³⁵ Maria Holban, Deposedări și judecăți în Banat pe vremea Angevinilor. *SMIM*, V (1962), 72. Este suficient să amintim faptul că Benedict Himfi a deținut în diverse momente, între anii 1361–1380, atât înalta demnitate de ban al Bulgariei, cât și pe cele de Ban de Severin sau comite de Maramureș, Satu Mare, Ugocea, Pojon, Timiș, Caraș și Cuvin.

³⁶ *Oklevelek-Temes*, 145.

³⁷ Pesty, *Krassó*, 217.

³⁸ A. Magina, *op. cit.*

³⁹ *Ibidem*. Vezi Anexele II, XIV, XVI.

⁴⁰ Lendvai M., *op. cit.*, 44.

⁴¹ Copia documentului se află în MOL, manuscrisul lui Fekete Nagy Antal, *Temesi Bánság Oklevéltára 1361–1380*, 286.

în comitatul Vesprém, aflăm că familia Danciu a avut, într-o anumită perioadă, dreptul de folosință asupra pădurii regale Șag (*Schag*) din comitatul Timiș, pădure pe care suveranul se pare că intenționa să o doneze palatinului Ungariei. Cum această decizie a fost amânată, regele îi cere comitelui de Timiș să permită iobagilor lui Petru și Ioan de Macedonia să se folosească de lemnele și roadele acestei păduri.

În alte cazuri îi regăsim pe nobilii de Macedonia exercitându-și în mod arbitrar dreptul de folosință asupra unor posesiuni de pe domeniile învecinate ale nobililor Himfi și Chep de Ghertenis, fapt ce declanșează în mod firesc o serie de litigii de stăpânire. Bunăoară, din 18 iulie 1399⁴² datează plângerea lui Ștefan de Remetea care, în numele său și al fiilor săi, Emeric și Petru și al nepoților săi de frate, Benedict și Him, fiii lui Nicolae de *Egerzek*, cere Capitlului din Cenad să li se interzică nobililor din Macedonia, *Andreas, Nicolaus et Simon fily Danch*, să mai ocupe în mod abuziv posesiunea *Perdew*⁴³ și pertinențele sale. În 13 ianuarie 1407⁴⁴ îi regăsim pe aceiași nobili de Remetea protestând în fața Capitlului din Arad împotriva lui Andrei, fiul lui Ioan, Nicolae fiul lui Petru și Ștefan, fiul lui *Danch* care își trimit iobagii să extragă aur din râul Bârzava tocmai în perimetrul posesiunii lor Remetea. În sfârșit, în 31 martie 1408⁴⁵ este rândul lui Iacob zis *Chepy* de Ghertenis să ceară Capitlului din Cenad să li se interzică acelorași nobili din Macedonia să se mai folosească în mod neavenit de pertinențele și uzufructul ce țin de moșia lor Ghertenis.

Dreptul de stăpânire al familiei Danciu asupra unor posesiuni poate fi dedus în anumite cazuri și din procesele în care membrii săi s-au opus punerii în stăpânire a altor nobili. Un asemenea exemplu, asupra căruia însă vom pune un semn de întrebare, este cel al moșiei *Harumflew* din comitatul Arad, disputată de văduva magistrului *Danch* cu nobilul Petru, fiul lui Posa de *Zeer* între anii 1399⁴⁶ și 1400⁴⁷. Problema a stat în felul următor: în 11 august 1399 Sigismund de Luxemburg s-a adresat Capitlului din Arad cerându-i să dea curs solicitării nobilului Posa de *Zeer* de a-și recăpăta din

mâini străine posesiunea sa *Harumflew*. În 8 septembrie a aceluiași an capitlul răspunde regelui că urmând procedurile inerente, în momentul în care s-au prezentat la fața locului pentru punerea în stăpânire și rehotărnicirea moșiei respective s-au împotrivit Toma, judele sătesc al magiștrilor Mihail și Ladislau, fiii lui *Lachk*, precum și Fabian, judele sătesc al văduvei magistrului *Danch*, „ban” de *Naglach* (Nădlac). Pentru că nu s-a ajuns la o înțelegere, problema a fost amânată pentru începutul anului următor. Lipsa altor informații documentare ne privează de aflarea modalității în care litigiul a fost soluționat. Păstrăm, după cum spuneam, semnul de întrebare asupra apartenenței acestui *Danch*, „ban” de Nădlac la nucleul familial al nobililor din Macedonia; asocierea sa, probabil într-o autoritate mărunță, cu posesiunea Nădlac din comitatul Arad ar putea infirma această ipoteză. Am păstrat însă informația deoarece știm că nobilii din Macedonia, prin ramura lor Dancs, au ajuns să dețină la mijlocul secolului al XV-lea posesiuni în acest comitat și chiar să se înrudească cu familia Posa de *Zeer*, realitate care face ca apartenența magistrului *Danch* la familia nobililor din Macedonia să nu ni se mai pară imposibilă. Cert este însă alt exemplu care se impune din informația documentară – în 6 octombrie 1430⁴⁸, în fața Capitlului din Titel s-a prezentat Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia însoțit de fiul său, Nicolae, în numele lor și al rudei lor *Dancs*, fiul lui Simon, pentru a reclama faptul că fiii unui anume Mihaly au fost introduși în mod viclean și lipsit de temei în stăpânirea moșiei *Ffelolazy* din comitatul Cuvin, asupra căreia presupunem că își clamau și ei drepturile. Nu cunoaștem modul în care această dispută patrimonială a fost finalizată.

De la jumătatea secolului al XV-lea încep să se întrevadă tot mai multe probleme de natură materială, funciară sau chiar juridică, ce par să ducă la o oarecare destructurare a patrimoniului funciar al nobililor de Macedonia. Fie din nevoia de bani, fie din motive personale suficient de serioase, atât reprezentanții ramurii Dancs cât și cei ai ramurii Peterfi au recurs la măsuri care, în opinia noastră, au afectat integritatea domeniilor lor funciare, fără a mai pune la socoteală anumite acțiuni ostile venite din partea altor nobili, cum ar fi cazul semnalat în 13 decembrie 1452⁴⁹, când palatinul Ladislau Garai a cerut Capitlului din Arad să dispună anchetarea martorilor în procesul ce i-a opus pe Ștefan, fiul lui Posa de *Zeer*, alături de Ioan de Macedonia și văduva lui Ladislau de *Gerth*, lui

⁴² Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, I/2, București (1890), 408.

⁴³ Așezare dispărută situată pe cursul Bârzavei, la hotarele dintre comitatele Caraș și Timiș. Vezi Coriolan Suciuc, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, II, București (1968), 385.

⁴⁴ Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, II/2, Budapesta (1958), 4–5.

⁴⁵ *Oklevelek-Temes*, 393.

⁴⁶ Dl. 92114.

⁴⁷ Dl. 93138.

⁴⁸ Dl. 92794.

⁴⁹ Dl. 93213.

Ioan Orszag de Gut, acesta din urmă fiind acuzat de pârâși că a atacat posesiunea lor Hodoș din comitatul Arad, provocându-le o pagubă de 2000 florini aur.

Menționăm în rândurile anterioare faptul că ambele ramuri ale familiei din Macedonia s-au confruntat cu situații ce i-au determinat să recurgă la varii modalități de înstrăinare a unora din posesiunile lor familiale, provocând însă reacția copărașilor la stăpânire, concretizată în acțiuni judiciare consemnate documentar. Astfel, în 2 aprilie 1445⁵⁰ Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia împreună cu Ștefan și Iacob, fiii lui Posa de Zeer solicită în fața Capitlului din Arad să le fie interzis rudelor lor, *Dancs* de Macedonia și fiilor săi, Ladislau și Ștefan să înstrăineze prin vânzare părțile lor din posesiunile *Tharlod*, *Bagd* și *Doroch* din comitatul Arad către Francisc de Paznad și diacul Balas de *Kezy*. Doi ani mai târziu însă, trădând o nevoie stringentă de bani, același *Dancs* de Macedonia încearcă să vândă o seamă de posesiuni din comitatul Tolna, obținute prin donație regală la sfârșitul secolului al XIV-lea, către familia lui George și Andrei de *Gywrgy*, documentele din 6 august și 9 august 1447⁵¹ consemnând protestul familiei *Tethws* de *Bathmonostora* în fața Capitlului din Pécs pentru ca pârâșii să nu înstrăineze părțile lor din moșiile *Wasar*, *Nyres*, *Felsewbagyon*, *Kylsewbagyon*, *Almas* și *Bykagh*. Deși nu avem documente care să ateste faptul că această vânzare a fost oprită, bănuim că acesta a fost cursul evenimentelor, căci peste ani, în 5 martie 1462⁵², situația s-a reactualizat, Ioan, fiul lui *Dancs* de Macedonia, încercând din nou să vândă posesiunile sus-amintite către aceeași familie.

O modalitate mai puțin radicală de a obține anumite sume de bani necesare folosită de nobilii de Macedonia a fost zălogirea unor posesiuni, practică curent întâlnită în ansamblul relațiilor inter-familiale feudale. Zălogirea rezolva pe moment o anumită nevoie pecuniară, lăsând în același timp deschisă calea de recuperare a bunurilor cedate temporar. La o asemenea soluție comună au recurs, în mod interesant, ambele ramuri ale familiei când, în 17 iulie 1454⁵³, zălogesc părțile lor din posesiunile *Zenthdemeter*, *Ylemeer*, *Ban*, *Paan*, *Abradfalwa*, *Fyzesfalwa* și *Pokrencz* din comitatul Torontal familiei *Forgach* din Ghimeș în schimbul sumei de 300 de florini. Peste ani întâlnim alte două exemple similare, în 1 decembrie 1475⁵⁴ Nicolae Danciu de

Macedonia îi zălogește lui Ladislau Doczy partea sa din posesiunile *Peryemes* și *Waryas* din comitatul Cenad în schimbul sumei de 500 de florini aur, pentru ca tot el, la sfârșitul secolului, în 19 martie 1490⁵⁵, să-și zălogească posesiunea *Zenthpeter* din comitatul Cenad către Francisc de Harazth pentru 100 de florini.

Întâlnim și situația opusă, în care familia Danciu consimte să împrumute bani în schimbul unor moșii luate ca zălog. În 1463, de exemplu, nobilii din Macedonia împreună cu familia *Forgach* împrumută o mare sumă de bani (2000 de florini) rudei lor Ștefan, fiul lui Posa de Zeer, aflat în mare strâmtorare, în schimbul căreia au luat ca zălog mai multe posesiuni din comitatul Arad (*Kasar*, *Ker*, *Aroki*, două *Zabrany*, *Nyanev*, *Cserelja*, *Kisker*, *Giroltfalva*, *Arpatarlo*, *Hidegfo* și *Papfalva*). Bănuim că nobilul Posa de Zeer nu a reușit să își răscumpere moșiile căci, la moartea lui, survenită în 1471, acestea împreună cu multe alte moșii din comitatele Timiș, Caraș și Cuvin au fost donate de Matia Corvin palatinului Orszag de Gut. Un an mai târziu, în 1472, nobilii de Macedonia și descendenții Anei Posa (căsătorită cu Nicolae Danciu de Macedonia) încă își mai clamau drepturile asupra posesiunilor zălogite în 1463⁵⁶.

Situația precară în care a ajuns în a doua jumătate a secolului al XV-lea familia Danciu este foarte bine ilustrată de faptul că a fost afectat însuși dreptul lor de stăpânire asupra posesiunilor-nucleu ale domeniului familial – Macedonia și Sculia. Știm în acest moment că în jurul anului 1466 Nicolae Danciu de Macedonia a ajuns să fie implicat într-o serie de procese pe care le bănuim de natură penală, de vreme ce ele s-au soldat cu grava sentință de condamnare la moarte, care nu a fost însă executată. Comutarea pedepsei a condus, în mod logic, la periclitarea dreptului său de proprietate ce urma să-i fie retras, riscând astfel și ignobilarea. În acest context bănuim că s-a produs înfrățirea pe moșie din prima parte a anului 1466 între nobilul Danciu și Ladislau Doczy, asupra căreia ne-am oprit în paginile anterioare. Potrivit unei serii de documente datate în 25 iulie⁵⁷ și 10 octombrie 1466⁵⁸ constatăm că situația delicată în care a ajuns nobilul de Macedonia a fost soluționată prin înțelegerea dintre cele două familii după cum urmează: Nicolae Danciu, susținut de ruda sa, Ioan, fiul lui Nicolae de Macedonia, consimte ca, pentru efortul depus în favoarea acuzatului,

⁵⁰ Dl. 92983.

⁵¹ Dl. 88220 și Dl. 88221.

⁵² Dl. 88374.

⁵³ Dl. 59458.

⁵⁴ Dl. 17276.

⁵⁵ Dl. 59789.

⁵⁶ Lendvai M., *op. cit.*, 67 și 87.

⁵⁷ Dl. 17276.

⁵⁸ Dl. 16388.

Ladislau Doczy să poată răscumpăra pentru sine și familia sa părțile de posesiune ce-i aparțineau lui Nicolae. A fost vorba despre o preluare deloc neglijabilă asupra posesiunii *Zarafalwy* din hotarele moșiei Periam (*Peryemes*) împreună cu pădurea *Kanthagyakra*, situate în comitatul Cenad, precum și de o serie de proprietăți din comitatul Timiș – prediile *Oszkola*, *Feyereghaza* și jumătate din *Panthatheleke* (toate având biserici de piatră), plus satele *Tothoszkola*, *Keethprodan*, *Althakerek*, *Chwkath*, *Swmberék* și *Papwch* și, mai ales, jumătate din partea de stăpânire a lui Nicolae Danciu asupra moșiei Macedonia. Sugestiv a fost faptul că partea de stăpânire a rudei sale Ioan de Macedonia (din ramura Peterfi) a rămas intactă, neafectată de această înțelegere. Situația lui Nicolae Danciu pare a fi fost rezolvată pe moment, dar am văzut în paginile anterioare că el a continuat să aibă probleme financiare, motiv pentru care a recurs în mai multe rânduri la zălogiri în schimbul unor sume de bani trebuitoare.

Abordarea acestei problematice de natura patrimonială ne-a permis reconstituirea, desigur parțială și perfectibilă, a dinamicii unui domeniu feudal al Banatului de câmpie, circumscrisă realităților lumii medievale, cu rigorile, cutumele sau legislația ce au guvernat în întreaga perioadă stăpânirea asupra pământului. Exemplul familiei nobililor Danciu de Macedonia considerăm că poate fi, sub aspectele sale generale, extins asupra tuturor stăpânilor de pământuri din comitatele bănățene de câmpie, insistând asupra deosebirilor de detaliu ce au făcut diferența între acestea și cele din districtele privilegiate ale Banatului de deal și de munte. În cazul domeniilor feudale din comitate, temeiul lor pare a fi fost fundamentat pe donația regală inițială, epoca Angevinilor fiind relevantă în acest sens atât prin faptul că regalitatea de origine occidentală a practicat pe scară largă (cel puțin la începuturile sale) acest tip de recompensare a fidelității, cât și prin aceea că, sub impulsul reformelor legislative induse de noul tip de guvernare, acum au proliferat actele de cancelarie, aceste elemente absolut indispensabile reconstituirilor istoriografice. În zonele înalte bănățene, acolo unde elementul românesc s-a conservat în formele sale aproape nealterate, temeiul stăpânirii funciare a fost dat de actele de nouă danie ce au reconfirmat o situație deja existentă, perpetuându-se în acest fel, în noile cadre integratoare, un anumit model patrimonial sensibil diferit față de ceea ce Banatul de câmpie avea să cunoască. Nu ne referim la modul de funcționare al unui domeniu feudal sau la aspectele juridice care au reglementat în toate cazurile modul de

stăpânire asupra pământului. Diferența este dată, în opinia noastră, de dinamica în timp și spațiu a acestor structuri funciare, mult mai stabile în cadrul Banatului montan și piemontan, unde stăpânirile de pământ ale nobililor români bănățeni s-au conservat aproape în aceleași formule și la a cincea sau a șasea generație, pe când în zona de câmpie fluctuațiile par să fi fost mult mai accentuate, dependente de donația regală, de mutațiile survenite atât la nivel familial cât și zonal, mutații determinate de mai pronunțate tendințe de înstrăinare prin variate forme de tranzacționare a pământului, în timp ce în cadrul districtelor bănățene privilegiile obținute și perpetuate de-a lungul timpului au împiedicat tocmai aceste încercări de penetrare a elementelor alogene în sistemul de stăpânire tradițional al familiilor nobile române bănățene.

Revenind la cazul familiei Danciu de Macedonia, reiterăm încă o dată imaginea unui domeniu funciar ce a cunoscut o perioadă de consolidare pe parcursul secolului al XIV-lea și la începutul celui următor, pentru ca de la jumătatea veacului al XV-lea să îl regăsim expus unui proces lent de destructurare provocat atât de realitățile politice și militare din zonă, cât și de o serie de probleme financiare sau de natură penală a deținătorilor săi. Atrage atenția marea dispersie a acestui patrimoniu familial în nu mai puțin de opt comitate, dintre care șase bănățene și două din sud-estul regatului ungar, o formulă care bănuim că a făcut mai dificil controlul permanent asupra administrării sale, fapt care ar putea explica numeroasele probleme de natură funciară ce au confruntat familia pe parcursul unui secol de evoluție. Ne-am limitat în acest moment la semnarea posesiunilor care au intrat în componența domeniului familial al Dancsfeștilor precum și la problematizarea modalităților în care s-a exercitat stăpânirea lor asupra unei serii întregi de moșii, remarcând faptul că numărul mare al stăpânilor atestate documentar nu a însemnat, în egală măsură, și o amplitudine similară din punct de vedere al suprafeței deținute, aserțiune întemeiată atât pe faptul că familia a posedat în anumite cazuri doar părți ale unor posesiuni, cât și pe realitatea consemnată documentar a faptului că o serie de pământuri au fost doar temporar în stăpânirea acestei familii. Intenția noastră a fost aceea de a reconstitui pe baze documentare tipologia unui domeniu funciar al Banatului de câmpie, pasibilă de completări și ajustări care să permită o imagine tot mai complexă și mai conformă cu realitatea asupra sistemului de stăpânire funciară în Banatul medieval.

Stăpâniri funciare ale familiei Danciu de Macedonia (sec. XIV–XV)

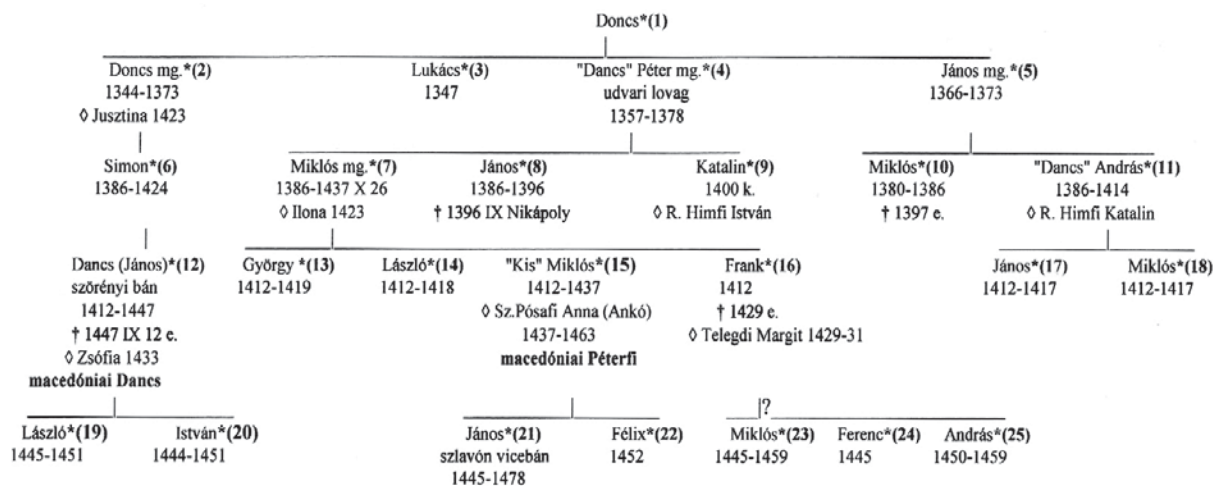
Anul atestării	Posesiuni	Modul de obținere și stăpânire
23 mar. 1344	Macedonia, com. Timiș	Amintit un <i>Doncs</i> de Macedonia în contextul unui proces (DI. 91343)
25 apr. 1372?	Pădurea Șag, com. Timiș	Drept de folosință temporară pentru iobagii lui Petru și Ioan de Macedonia (MOL, Fekete Nagy Antal, <i>Temesi Bánság Oklevéltára 1361–1380</i> , 286)
23 dec. 1366	Pământul pustiu <i>Vida</i> , com. Cuvin	Donație regală către <i>Dancs</i> , Petru și Ioan de Macedonia (DI. 43172)
17 aug. 1391	¼ din posesinea <i>Moyafalva</i> ¹ împreună cu o moară, com. Caraș	Cedată de Ștefan de Remetea văduvei și fiicelor lui Nicolae Himfi în contul dotei și a <i>quarta puellaris</i> , una din fiice, Caterina, fiind căsătorită cu Andrei de Macedonia (Pesty, <i>Krassó</i> , III, 217)
1397	<i>Vasas</i> , com. Tolna și <i>Bozsok</i> , com. Baranya	Donație regală către Andrei, Simon și Nicolae de Macedonia (Fejér, <i>Codex diplomaticus Hungariae...</i> , X/2, 478)
18 iul. 1399	<i>Perdew</i> ² , la limita dintre comitatele Timiș și Caraș	Posesiune a familiei Himfi, uzurpată de către Andrei, Nicolae și Simon de Macedonia (Pesty, <i>Krassó</i> , III, 233)
1399–1400	<i>Harumfilew</i> ³ , com. Arad	Posesiune disputată, printre alții, de văduva lui <i>Danch</i> , ban de Nădlac, cu Petru, fiul lui Posa de <i>Zeer</i> (DI. 92114 și DI. 92138)
31 mar. 1408	Ghertenış, com. Caraș	Andrei, Simon și Nicolae de Macedonia folosesc abuziv pertinențele și uzufructul posesiunii familiei <i>Chep</i> de Ghertenış (<i>Oklevelek-Temes</i> , 393)
1411–1412	<i>Denkefalva</i> , <i>Szokefalva</i> , două <i>Perjes</i> , două <i>Kiralytava</i> , com. Cuvin	Posesiuni obținute de Andrei, Simon și Nicolae de Macedonia în urma procesului cu familia <i>Ithebew</i> (<i>Oklevelek-Temes</i> , 454; Csánki D., <i>Magyarország történelmi...</i> , II, 7–8)
6 oct. 1430	<i>Ffelolazy</i> , com. Cuvin	Nicolae de Macedonia împreună cu fiul său, Nicolae, și în numele rudei lor <i>Dancs</i> , fiul lui Simon protestează față de introducerea neîntemeiată a fiilor lui Mihaly în stăpânirea acestei moșii (DI. 92794)
2 apr. 1445	<i>Tharlosd</i> , <i>Bagd</i> și <i>Doroch</i> , com. Arad	Lui <i>Dancz</i> de Macedonia și fiilor săi, Ladislau și Ștefan, li se interzice să întrăneze aceste posesiuni (DI. 92983)
6 aug. 1447	<i>Wasar</i> , <i>Nyres</i> , <i>Felsewbagyon</i> , <i>Kylsewbagion</i> , <i>Almas</i> , <i>Bykagh</i> , com. Tolna	Se interzice fiilor lui <i>Dancz</i> de Macedonia să vândă aceste moșii (DI. 88220, DI. 88221)
13 dec. 1452	Hodoș, com. Arad	Ioan de Macedonia, alături de familia Posa de <i>Zeer</i> îl acuză pe Ioan Orszag de Gut că le-a atacat această posesiune (DI. 93213)
17 iul. 1454	<i>Zenthdemeter</i> ⁴ , <i>Ylemeer</i> , <i>Ban</i> , <i>Paan</i> , <i>Abraadffalwa</i> , <i>Fyzesfalwa</i> , <i>Pokrencz</i> , com. Torontal	Ioan, fiul lui Nicolae Peterfi de Macedonia, în numele lui și al rudelor sale Nicolae și Andrei de Macedonia, zălogește aceste posesiuni pentru 300 florini (DI. 59458)
1463	<i>Kasa</i> ⁵ , <i>Ker</i> ⁶ , <i>Aroki</i> ⁷ , <i>Belso</i> și <i>KulsoZabrany</i> ⁸ , <i>Nyanev</i> , <i>Cserelja</i> ⁹ , <i>Kisker</i> , <i>Giroltfalva</i> , <i>Arpatarlo</i> ¹⁰ , <i>Hidegfo</i> ¹¹ , <i>Papfalva</i> ¹² , com. Arad	Posesiuni luate ca zălog de familiile Macedonia și Forgach de la Ștefan Posa de <i>Zeer</i> pentru 2000 de florini (Lendvai M., <i>op. cit.</i> , 67 și 87)
1466	Sculia, com. Timiș	Nicolae <i>Dancs</i> de Macedonia se înfrățeste pe această moșie cu Ladislau <i>Doczy</i> (Lendvai M., <i>op. cit.</i> , 68)

Anul atestării	Posesiuni	Modul de obținere și stăpânire
25 iul. 1466	<i>Zarafalwa</i> ¹³ cu pădurea <i>Kanthagyakra</i> din com. Cenad, prediile Sculia, <i>Feyereghaz</i> , ½ din <i>Panthatheleke</i> , <i>Tóthozkola</i> , <i>Keethprodan</i> , <i>Althakerek</i> , <i>Chwkath</i> , <i>Sumberek</i> , <i>Papwcz</i> ¹⁴ și parte a moșiei Macedonia, com Timiș	Posesiuni ale lui Nicolae Dancs de Macedonia, răscumpărate de Ladislau Doczy în urma condamnării posesorului lor (Dl. 16388, Dl. 17276)
1 dec. 1475	Periam și Variaș, com. Cenad	Părți de posesiuni ale lui Nicolae Dancs de Macedonia zălogite lui Ladislau Doczy pentru 500 florini (Dl. 17276)
19 mar. 1490	<i>Zenthpeter</i> ¹⁵ , com. Cenad	Posesiune zălogită de Nicolae Dancs de Macedonia lui Francisc de Harazth pentru 100 de florini (Dl. 59789)

Note: **1.** Așezare dispărută, localizată pe cursul Bârzavei în apropiere de Ersig, vezi C. Suci, *op. cit.*, II, 368; **2.** Așezare dispărută, localizată pe cursul Bârzavei, *Ibidem*, 385; **3.** Așezare dispărută, localizată la nord de Arad, *Ibidem*, 338; **4.** Așezare dispărută, localizată între Turnu și Șofronea, regiunea Arad, *Ibidem*, 432; **5.** Așezare dispărută localizată între Șiria și Covăsinț, *Ibidem*, 349; **6.** Așezare dispărută, localizată între Fântânele și Frumușeni, *Ibidem*, 351; **7.** Așezare dispărută, localizată între Arad și Ciala, pe cursul Mureșului, *Ibidem*, 291; **8.** Astăzi Zăbrani, pe lângă Lipova, *Ibidem*, 271; **9.** Așezare dispărută, localizată pe cursul Mureșului, în regiunea Lipova, *Ibidem*, 313; **10.** Așezare dispărută, localizată lângă Aluniș, în apropiere de Mureș, *Ibidem*, 291; **11.** Așezare dispărută, localizată pe malul stâng al Mureșului, *Ibidem*, 340; **12.** Așezare dispărută, localizată în apropiere de Lipova, *Ibidem*, 383; **13.** Astăzi Saravale, lângă Sănnicolau Mare, *Ibidem*, 96; **14.** Sate dispărute, localizate în perimetrul de astăzi al așezărilor Sculia, Fizeș și Voiteg, *Ibidem, passim*; **15.** Așezare dispărută, localizată pe râul Aranca, regiunea Arad, *Ibidem*, 433.

Anexa 2

Tabel genealogic al familiei nobililor de Macedonia,
preluat după Engel Pál, *Középkori magyar genealógia*, variantă pe CD

**UN SIÈCLE DE L'ÉVOLUTION D'UN
DOMAINE FÉODAL DU BANAT CHAMPÊTRE:
LES DOMAINES DE LA FAMILLE NOBLE
DANCIU DE MACÉDONIE**
(Résumé)

L'abordage de ce problématique de nature patrimoniale nous a permis la reconstitution, sûrement partielle et perfectible, de la dynamique d'un domaine féodal du Banat champêtre, circonscrite aux réalités du monde médiéval, avec ses rigueurs, ses coutumes ou sa législation spécifique qui ont gouverné toute cette période la maîtrise sur la terre. L'exemple de la famille des nobles de Danciu de Macedonia, sous ses aspects généraux, peut être étendu sur toutes les maîtrises de terres des comitats banatiens de la plaine, tout en insistant sur les divergences de détail qui ont fait la différence d'entre ceux-ci et les autres des districts privilégiés du Banat collinaire et de celui montagneux. Au cas des domaines féodaux des comitats, ils ont eu à leur fondement le don royal initial, l'époque des Angevins étant relevante en ce sens, car la royauté d'origine occidentale avait largement pratiqué (au moins à ses débuts) ce type de compensation de la fidélité et, d'autre part, sous l'impulsion des réformes législatives induites par le nouvel type de gouvernement, c'est le moment où ils ont proliféré les actes de chancellerie, ces éléments étant absolument indispensables à toute sorte de reconstitution historiographique. Dans les zones hautes, là où l'élément roumain s'est gardé dans ses formes presque inaltérés, le fondement de la maîtrise foncière a été donné par les actes du nouveau don qui ont confirmé une situation déjà existante, se perpétuant ainsi, dans les nouveaux cadres intégratifs, un certain modèle patrimonial, sensiblement différent de ce que le Banat champêtre aurait pu connaître. Il ne s'agit pas ici du mode de fonctionnement d'un domaine féodal ou des aspects juridiques qui ont réglé dans tous le cas la modalité de maîtrise sur la terre. La différence est donnée, selon notre opinion, du dynamique temporelle et spatiale de ces structures foncières, beaucoup plus stables dans le Banat collinaire et montagneux, ou les maîtrises de terres des nobles roumains banatiens se sont conservées presque dans les mêmes formules jusqu'à la cinquième

et à la sixième génération, dans les zones basses les fluctuations paraissant beaucoup plus accentuées et dépendantes du don royal, des changements survenus tant au niveau familial, que zonal, changements déterminés des plus prononcées tendances d'aliénation de la propriété foncière, par des variées formes de transactions concernant les terres, dans les districts banatiens les privilèges obtenus et perpétués tout le long du temps ont empêché surtout ces tentatives de pénétration des éléments allogènes dans le système de maîtrise traditionnel propre aux familles nobles banatiennes.

Tout en revenant au cas de la famille Danciu de Macedonia, nous réitérons encore une fois l'image d'un domaine foncier qui a connu une période de consolidation au bout du XIVe siècle et au début de celui suivant, mais pendant la moitié du XVe le retrouvant dans un procès lent de déstructuration provoqué tant par les réalités politiques et militaires de la zone, que de toute une série de problèmes fonciers ou de nature pénale de ses teneurs. Il attire l'attention la grande dispersion de ce domaine dans huit comitats (six banatiens et deux au sud ouest de royaume hongrois), une formule qui nous fait soupçonner la grande difficulté de son administration, fait qui pouvait expliquer les nombreux problèmes de nature foncière de cette famille au parcours d'un siècle d'évolution.

Nous nous sommes limités en ce moment à signaler les possessions qui se sont entrées dans la compétence du domaine familial de Danciu et aussi la problématisation des modalités selon lesquelles s'est exercée leur maîtrise sur toute une série de terres, constatant que le bon nombre de possessions, attestées du point de vue documentaire, n'a signifie aucunement une amplitude similaire du point de vue de la surface détenue, assertion fondée sur la réalité que la famille a possédé en quelque cas seulement des parties de possessions, et aussi sur le fait que toute une série de terres aient été seulement d'une manière temporaire dans la possession de cette famille. Notre intention a été la reconstitution sur des bases documentaires de la typologie d'un domaine foncier du Banat champêtre, passible d'ajustements, pouvant ainsi rédiger une image de plus en plus complexe et conforme à la réalité sur le système de maîtrise foncière du Banat médiéval.